

JEAN-CLAUDE GRUMBERG

És autor de teatre i guionista de cinema i de televisió. Se l'ha considerat "L'autor tràgic més divertit de la seva generació". Nascut 1939, el seu pare i el seu avi van morir essent deportats. El 1968 comença a escriure teatre amb *Demain une fenêtre sur rue*, i des d'aleshores ha escrit més de 35 obres. És un dels pocs autors dramàtics contemporanis vius de l'escena francesa que s'estudia a l'escola, particularment la seva obra *L'Atelier*.

En cinema, ha estat coguionista de François Truffaut a *Le Dernier Métro* i guionista particularment de Costa-Gavras.

Al llarg de la seva trajectòria ha rebut nombrosos premis, com ara el Grand Prix de l'Académie Française, el Grand Prix de la SACD pel conjunt de la seva obra, el Prix de littérature de la Ville de Paris, a banda de 6 premis Molière. També ha rebut un Prix du Syndicat de la Critique i un premi César al millor guió per *Amen* de Costa-Gavras.

Ha estat condecorat Chevalier de la Légion d'Honneur i Commandeur des Arts et des Lettres pel govern de la República Francesa.

Aquesta comèdia de Grumberg, redactada en plena maduresa i estrenada fa ben poc a Barcelona, al Teatre Lliure, amb un èxit grandios, presenta, com a característica més important, la qualitat de tenir un ample ventall de lectures. Tant el pretext com el tema principal estan enfocats sobre “la qüestió jueva”, com diu el subtítol; però com a tema general podríem dir que tracta, d’una banda, de la necessitat que tenim els humans de formar part d’un grup, de voler pertànyer a alguna comunitat, una fe religiosa, un pàtria, una organització, una ideologia, etc; i de l’altra banda, de la manera de salvar-se dels perills del grup on l’atzar ens ha fet néixer.

Efectivament, tots tenim horror de no compartir res, de no formar part o simplement de no ser simpatitzants del que sigui (fins i tot si és tracta d’un equip de futbol o d’un partit polític), de no participar dels mateixos ideals,

de ser llançats a la solitud dels individus sense companyia.

Els dos personatges d'aquesta obra, als quals l'autor expressament no els ha volgut donar cap nom, són dos veïns de la mateixa escala i representen els dos pols oposats on ens podem situar sigui quin sigui el grup en el qual decidim de pertànyer o en aquell que el destí o l'atzar ens ha fet pertànyer. Un d'aquests personatges és jueu per naixement. Però resulta que, a més a més d'haver nascut jueu, està dotat d'un talent molt particular: el de saber racionalitzar i objectivar, amb tots els pros i els contres, la seva pertinença a la raça i a la religió a les quals l'atzar l'ha llançat a l'existència, en lloc d'abraçar-les irracionalment. Accepta la raça perquè no és una característica que es pugui negar. I, pel que fa a la religió, la seva lucidesa la hi fa veure amb un sentit crític absolut.

L'altre personatge, que no és jueu, mostra la necessitat a què m'he referit abans: la de pertànyer a un grup, no sap ben bé a quin, i en busca un. En gran part per influència de la seva esposa, que es passa el dia navegant per internet intentant esbrinar l'essència de la condició jueva i també a causa de les converses que té amb el seu veí jueu, que és el que té més a prop, aquest segon veí sent la necessitat morbosa de saber en què consisteix ser d'un grup determinat, en aquest cas en què consisteix ser jueu. I al final, s'hi llança irracionalment.

El perill del qual Grumberg ens adverteix — molt indirectament, és clar, perquè estem davant d'una obra d'art i no d'un assaig social— és sobretot el que representa el fet d'abraçar una fe o una identitat qualsevol d'una manera cega, sense la intervenció de la raó, de l'objectivació i jo diria que també de l'escepticisme, almenys d'aquell escepticisme nascut de la consciència de fins a quins límits pot arribar la follia humana, de fins a quin punt ens podem moure pel mer desig de seguir una massa i, per tant, de fins a quin punt cal evitar tot això per tal de ser genuïnament nosaltres mateixos. És per això que el primer personatge, sense deixar mai de ser el que és i, per tant, sense perdre la seva identitat, se salva, perquè el seu escepticisme li permet conèixer a fons la naturalesa de la condició humana, mentre que l'altre, que té moltes característiques d'irracionalitat, cau en l'abisme acrític de pertànyer al judaisme i d'apuntar-s'hi fins al punt de fer-se circumcidat. Justament perquè l'altre personatge, el jueu autèntic, és lúcid, té la capacitat de veure amb claredat el conflicte amb els àrabs d'una manera tan crítica i objectivada (sense seguir els dogmatismes que a vegades ens deixa caure la premsa), de la mateixa manera que és capaç d'emocionar-se enormement amb el record de l'holocaust que els jueus es van veure abocats a viure durant la segona guerra mundial.

Així, doncs, una fe religiosa, una pàtria, una identitat o el que sigui, sense l'ajut de la

raó i sense el rebuig de la follia que sovint afecta la naturalesa humana, poden deixar de ser el que prometen, una salvació, per passar a convertir-se en una fantasia que deixa la ment encadenada, l'esperit anquilosat i la llibertat inaccessible.

Grumberg ens porta cap aquest món amb una ironia intel·ligent que aprofita les conseqüències del teatre de l'absurd i el transcendeix a base d'atorgar un ple sentit a cada frase i cada escena. És, doncs, bàsicament per la forma que *Ser-ho o no* és una obra innovadora que, a més a més, ens diverteix i ens ensenya, que és el que l'art, des de temps immemorials, ens ofereix quan arriba a les qualitats més altes, com és el cas de l'obra que ens ocupa.

Salvador OLIVA

La ignorancia siempre sirve de punto de partida para algún tipo de odio: odio a lo que no se conoce, o se conoce a través de tópicos; por ahí empieza Jean-Claude Grumberg, que como ya había hecho en otra «tragedia», *Hacia ti, Tierra prometida*, se ocupa en desentrañarlos y levantar el velo de lo que ocultan: desconocimiento. Ahí radica la conexión del vecino que entabla una conversación de escalera con el personaje judío de *Serlo o no. Para acabar con la cuestión judía*. Es pura ignorancia, simple incultura lo que alimenta su prejuicio contra los judíos; y podemos trasladar perfectamente la ecuación de los términos: cámbiese judío por cualquier «otro» diferente, el que no es como nosotros, el que tiene algo superficial o interior que lo «desigual» de la normalidad. Son muchas las ocasiones en que esa «diferencia» interesa: es una oportunidad para sacarle una renta personal, una utilidad, como la historia demuestra.

Ese vecino desconoce todo, pero ante el término judío reacciona sumándose a una corriente que arrasa la conciencia europea desde la Edad Media, cuando la etnia judía fue perseguida y expulsada prácticamente de Europa. Se creó entonces un estereotipo que equiparaba al judío con el Mal en toda su amplitud; se convirtió en sinónimo del Maligno por excelencia, y se encendieron hogueras en todas partes, pero no sólo las religiosas de la Inquisición; los jueces laicos también prestaron sus potros de tormento y fueron con sus hachones a prender las piras de leña con sus condenas, porque la identificación del judío con la maldad absoluta había echado raíces. El tiempo difuminó con el paso de los siglos los presuntos argumentos: en origen, la diferencia, el miedo larvado a lo distinto; luego, motivos económicos que la religión imperante no tuvo inconveniente en justificar contra «los crucificadores del Cristo». El germen quedó ahí, en el subconsciente europeo, dispuesto a brotar en cuanto saltase una chispa. Que ha saltado con demasiada frecuencia, de forma soterrada o sin máscara: por poner ejemplos recientes: el *affaire* Dreyfus en la Francia de la *Belle Époque*, en la Rusia soviética y, ya como culminación cruenta, el cataclismo genocida perpetrado por la Alemania nazi que ha dejado las imágenes más devastadoras de los límites a los que puede llegar la razón humana.

Grumberg, heredero de ese Holocausto, nieto de aquellos campos de concentración,

no da lecciones de moral ni aburre contando historias ni tragedias: deja que su vecino de escalera vaya desgranando sus tópicos, sus ignorancias; se limita a oponer a una retahíla de suposiciones y seguridades que han corrido de boca a boca a través de los siglos, un humor que distancia las cuestiones planteadas y trata de poner de cara a la pared las incoherencias del vecino; en su ignorancia, éste sólo tiene claro la palabra judío, que en su mente debe ir adornada de los mil crímenes que le adjudicaban unas disparatadas acusaciones hechas desde los púlpitos contra la “raza maldita”. Este vecino lo confunde todo porque no sabe nada: embrolla la nacionalidad con la etnia, la esencia de la religión con la del kárate, las prohibiciones de la religión musulmana con los vetos de la judía; plantea preguntas cuyo sentido casi nos permite oír a Vladimir y a Estragón en *Esperando a Godot*. Es la ironía con que el personaje judío responde, el suave sarcasmo de sus re-preguntas, su apacible encaje ante las falsas certezas del otro, lo que activa el humor de *Serlo o no*. Porque todas las cuestiones planteadas por la obra –quizá habría que darle la vuelta al título: no es la cuestión judía lo que se plantea: lo que está en cuestión en la obra, lo que cuestiona *Serlo o no* es el desconocimiento supino de quien se alimenta de mensajes recibidos y asumidos en propia carne sin la menor reflexión. Europa heredó ideas y gestos sobre lo judío, sobre el judío, sin pensárselo dos veces; podría decirse que lo

ha incorporado a su ADN, y subyace ahí, sigue estando ahí, dispuesto a saltar. Frente a esa condición genética, de poco sirven los razonamientos; mejor la distancia, el humor, la ironía, que dejan en ridículo razonamientos tan desazonados y vacuos como los de ese vecino que, siguiendo su línea de irreflexión, querrá hacerse judío. De pacotilla, claro, porque no puede ser de otra forma en un personaje que, sin el menor discernimiento, está dispuesto a afiliarse a la primera razón o sinrazón que pase por su puerta. Grumberg lo subraya, desnuda y deja en cueros su ignorancia, demostrando con una sorna considerable habitual en sus obras que el miedo al Otro engendra monstruos.

Mauro ARMIÑO

Traductor d'aquesta obra al castellà
per a Editorial Milenio

Em fa molt feliç de poder oferir al públic de casa la possibilitat de descobrir Jean-Claude Grumberg, gran autor de teatre, conegut i reconegut —una trentena d'obres (cinc premis Molière, un premi César), totes estrenades amb èxit a França i arreu— però mai encara representat a l'Estat espanyol. A l'agost del 2013, Jean-Claude Grumberg, en un dinar a Saint-Germain-des-Prés, em va oferir el text de *Ser-ho o no* acabat de sortir d'impresma, no arribat encara a les llibreries. A final de la tarda del mateix dia, li vaig dir entusiasmat que volia muntar l'obra i que això seria a l'octubre del 2014. Per raons que no vénen al cas, no va poder ser. Ara, a l'octubre del 2015, sí que ho és. *Ser-ho o no* és una obra construïda a partir d'un pretext que consta d'unes converses entre dos veïns d'una mateixa escala, d'horitzons, coneixements i creences antagònics. I en el curs d'aquestes converses, hi palpita d'una

manera subjacent el tema de la identitat, com el verb del títol ja indica: la identitat col·lectiva i sobretot la personal, junt amb la tolerància. Temes recurrents en tota l'obra de Jean-Claude Grumberg, que –ancorada en la immediata actualitat– evoca sempre la memòria històrica per discernir la violència o l'absurd del present. Teatre polític en clau de comèdia. Tal com veiem en la tendència de la dramaturgia actual: tornar a escriure obres no ja sobre la política, sinó directament sobre els polítics amb noms i cognoms, com tan encertadament remarca Justo Barranto en un article de La Vanguardia del passat 27 de febrer. En l'obra de Jean-Claude Grumberg, de la mateixa manera que la pintura figurativa actual ha après molt de la pintura abstracta, Ser-ho o no és una obra que ha après molt del teatre de l'absurd i l'ha superat després d'haver-se enriquit de la seva experiència. Jean-Claude Grumberg, per mitjà d'un diàleg incisiu entre els dos personatges i a través d'un humor irresistible i intel·ligentíssim, ens porta a interrogar-nos sobre els temes més importants de la condició humana: el compromís ètic, social i moral amb un mateix, amb propis i estranys, amb la llengua, la cultura, la història. D'on som? Qui som? Què som?

Josep Maria FLOTATS

Jean-Claude Grumberg amb Josep Maria Flotats en un restaurant a Saint-Germain-des-Près, a París, l'abril del 2013.

I

1: Què? Tot bé?

2: Molt amable, gràcies.

1: Sóc el seu veí de dalt. Em situa?

2: I tant; esclar que sí!

1: Té un segon?

2: I tant.

1: No m'allargaré gaire.

2: Endavant.

1: És jueu vostè?

2: Perdó?

1: Ho he vist a internet.

2: Ah, si és a internet, aleshores sí, sí.

1: M'agradaria saber què és.

2: Què és què?

1: Sí, què és exactament?

2: El què?

- 1: Jueu.
- 2: ?
- 1: Pertot arreu sento “jueu, jueu, jueu”, i no aconsegueixo saber què és i, com que resulta que som veïns... Vostè és, per dir-ho així, el meu veí de baix, oi?
- 2: I tant!
- 1: I com que, a més a més, vostè ho és...
- 2: Perdó?
- 1: Jueu, ho és, segons internet.
- 2: I tant, i tant.
- 1: M’he dit que aprofitant que som veïns...
- 2: Sí?
- 1: Potser me’n podria fer cinc cèntims.
- 2: Cinc cèntims?
- 1: Sense molestar-lo gaire, no val pas la pena entrar en detalls.
- 2: Amb molt de gust, però...
- 1: Però?
- 2: És que així, a boca de canó, sense cap document, jo...
- 1: Sí, sí, ja ho veig.
- 2: Li puc recomanar alguns llibres.
- 1: Llibres?
- 2: Per llegir.
- 1: Ja ho sé, ja ho sé que els llibres són per llegir, gràcies.

- 2: Perdó?
- 1: Ja m'ho havien dit.
- 2: Li havien dit què?
- 1: Quan es tracta de fer un favor, sobretot a un no-jueu, els jueus...
- 2: No, no, no, no! Permeti'm...
- 1: No cal que s'hi esforci, ja ho he entès, li dic.
- 2: Perdó; però ara temo que...
- 1: Que ja ho he entès, queda clar?
- 2: A veure, un cop més: ha entès què?
- 1: Ei, ei, a poc a poc, eh? Amb un altre to.
- 2: Excusi'm, però realment ara sóc jo que no ho entenc.
- 1: És vostè que no ho entén?
- 2: I tant que no.
- 1: És que se'n fot de mi o què?
- 2: Esclar que no, amb prou feines ens coneixem.
- 1: Ok. Quant fa que ens creuem a l'escala: bon dia, bona tarda, somriure, somriure; tot bé, tot bé?
- 2: Home...
- 1: És que li he demanat alguna vegada alguna cosa, sigui la que sigui?
- 2: Mai.
- 1: I jo, quan passo per l'entrada i veig que la seva bústia vessa...

- 2: La meva bústia?
- 1: Sóc jo que les hi fico endins. Quan passo...
- 2: Perdó, em fica endins què?
- 1: Les cartes, les seves punyeteres cartes! Perquè no s'escampin per terra, perquè vostè es lleva sempre a deshora.
- 2: Ah, no ho sabia, ho ignorava; en aquest cas, gràcies, moltes gràcies.
- 1: No cal que em doni les gràcies, és una cosa normal, natural, humana, entre veïns, l'ajuda mútua, la solidaritat; però vostè, "llibres"! Sigui franc, almenys.
- 2: Què vol dir?
- 1: Digui'm que no n'he de fer res!
- 2: Per què li ho hauria de dir, això?
- 1: Digui que volen mantenir aquests petits secrets entre vostès.
- 2: Quins secrets, Déu meu?
- 1: A mi, se me'n fot, si vol que li digui la veritat dels jueus i dels... És a la meva dona que li preocupa, això; ella mira la tele, llegeix els diaris, es queda enganxada a internet, i constantment em diu: "Només parlen d'ells!"
- 2: D'ells?
- 1: Dels jueus, només dels jueus!
- 2: De veres?

- 1: “Què és? Qui són?” em demana. I jo, pobre imbècil, no sé què li he de respondre. Aleshores, li demano, per ella, ja que som veïns, com una mena de favor, entre homes, per dir-ho així, perquè ella no gosa abordar la seva senyora.
- 2: La meva senyora?
- 1: La troba pretensiosa.
- 2: Ah, sí?
- 1: Aleshores jo li he dit que almenys vostè no en feia cara.
- 2: Perdó, però en això s’equivoca.
- 1: M’equivoco?
- 2: És la meva senyora que no ho és.
- 1: La seva senyora no ho és?
- 2: La meva senyora no, gens.
- 1: Però en té una mica l’aspecte, no?
- 2: Doncs bé, no ho és gens.
- 1: La meva senyora no pensa pas així.
- 2: Bé, i què diu internet sobre la meva senyora.
- 1: Internet no diu pas qui és pretensió i qui no ho és. Només diu qui és jueu.
- 2: Justament.
- 1: Justament què?
- 2: La meva dona no ho és.
- 1: Pretensiosa?

- 2: No, jueu; vull dir jueva.
- 1: I vostè?
- 2: I jo?
- 1: Vostè ho és?
- 2: No ho crec; no.
- 1: No creu que sigui jueu, vostè?
- 2: Jueu sí; pretensions, no. La prova: vostè em parla i jo li responc.
- 1: A poc a poc! Ja no ens entenem.
- 2: Jo només li vull dir que la meva senyora...
- 1: Vol enviar-me a passeig o què?
- 2: Que el vull què?
- 1: Enviar-me a passeig.
- 2: Ah, no! De cap manera, jo només intentava aclarir que la meva dona, la meva senyora, no ho és, i tant que no. Ella és de Brest.
- 1: Brest?
- 2: Bretanya oest, sí. És curiós, ara que hi penso, el meu avi matern, del cantó de la meva mare, també va néixer a Brest.
- 1: Brest?
- 2: Brest-Litovsk.
- 1: On diu?
- 2: Brest-Litovsk. Una ciutat a la frontera de...
- 1: És bretó, vostè?
- 2: Exacte, ho ha entès bé. Jo sóc, nosaltres som, també bretons, però de l'est.

- 1: Això és tot?
- 2: Tot què?
- 1: Els jueus són bretons de l'est, i això és tot?
- 2: Bé... És una mica més complicat que això, però si no volem entrar en detalls, grosso modo, és això.
- 1: Per què es parla sempre dels bretons de l'est i mai dels de l'oest?
- 2: Qui és que en parla sempre?
- 1: Els mitjans.
- 2: Internet?
- 1: No només internet; els mitjans, li dic.
- 2: I què és el que diuen?
- 1: A internet diuen qui és jueu.
- 2: I no diuen mai res sobre què vol dir ser-ho?
- 1: Mai. És per això que m'he permès d'interpel·lar-lo, de cara a saber què li he de respondre a la meva... quan em demana què és exactament.
- 2: Ser jueu?
- 1: Exacte.
- 2: Ella voldria saber com s'encomana?
- 1: Sí, per exemple.
- 2: Doncs bé, digui-l'hi...
- 1: Sí?
- 2: Que molt sovint s'encomana al néixer.

- 1: Al néixer?
- 2: Sí; si els pares són jueus, els fills tenen moltes probabilitats de ser-ho, també.
- 1: D'acord. I després?
- 2: Després és jueu el que no nega que ho és, si ho és.
- 1: Ah, sí?
- 2: Exacte, amb això ja té alguna cosa per satisfer la senyora.
- 1: Gràcies, moltes gràcies.
- 2: No hi ha de què. Entre veïns, és natural. Bona...
- 1: Perdó, com ha dit?
- 2: Que s'encomana de naixement.
- 1: No, allò altre...
- 2: És jueu...
- 1: Sí?
- 2: Qui no nega que ho és...
- 1: Sí?
- 2: Quan ho és.
- 1: Ara s'està fotent de mi, oi?
- 2: Gens ni mica!
- 1: Que intenta gastar-me una brometa? Perquè amb mi, ho sento, però...
- 2: Ara, perdoni, l'he de deixar.
- 1: Una urgència?